

**NESİL TARTIŞMALARININ KRONİK PROBLEMATİĞİ: DİNDAR
ORTA SINIF X VE Y NESLİ ÖRNEKLEMİNDE NESİL ALGISI**

The Chronic Problematics of Generation Debates: Generation Perception in a
Religious Middle Class X and Y Sample

BAHSET KARSLI

Doç. Dr., Akdeniz Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri, Din Sosyolojisi Anabilim
Dalı, Antalya, Türkiye

Assoc. Prof., Akdeniz University, Faculty of Theology, Philosophy and Religious Sciences, Department
of Sociology of Religion, Antalya, Turkey

bkarqli@akdeniz.edu.tr

orcid id: 0000-0002-6810-0900

MAKALE BİLGİSİ / ARTICLE INFORMATION

Makale Türü /Article Types: Research Article

Geliş Tarihi /Received: 14 Şubat2022

Kabul Tarihi/Accepted: 18 Mayıs 2022

Yayın Tarihi/Published: 30 Haziran 2022

Doi: <https://doi.org/10.14395/hid.1073215>

ATIF/CITE AS:

Karqli, Bahset, "Nesil Tartışmalarının Kronik Problematığı: Dindar Orta Sınıf X ve Y Nesli
Örnekleminde Nesil Algısı", Hitit İlahiyat Dergisi, (Haziran/June 2022) 21/1, 533-566

İNTİHAL/PLAGIARISM:

Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi.

This article has been reviewed by at least two referees and scanned via plagiarism software.
Copyright © Published by Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi – Hitit University Divinity Faculty,

Çorum, Turkey. All rights reserved.

The Chronic Problematics of Generation Debates: Generation Perception in Religious Middle Class X and Y Samples

Abstract

It is observed that classification of generation, which is frequently applied to analyse a wide range of fields from political analysis to daily life practices, has been situated on a quite problematic ground. Generation issue has either been dealt with the previous generation, more frequently the new generation, or has been discussed at the crossroad of future conception of political or ideological areas. In this study, we aim to analyse the socio-cultural background of generation perception and the differences based on its intellectual conception. We especially intend to scrutinize the reality of current discourses such as a bad generation is emerging, generations are getting alienated to religion, culture and values, and to analyse the perception of generation, a conception upon which these discourses built.

Generation perception fed by the tensions produced by socio-cultural differentiation and the anxiety of the next generation resulting from these tensions as a background analysis have been used as a basis both for the expectations of the previous generations from the next generations and the domination they want to establish on them, and for the state policies carried out over the generations. Societies try to shape their future through the strategies they develop over generations. At this point, generational politics and generation perception may include political expectations together with the actual problems arising from a particular period. While future visions produced by the state are understandable and legitimate to a certain extent, the fact that the same monopoly could be observed in the organization of non-governmental organizations and groups shows the problematic dimensions of the concept of generational perception. Relatively utopian and anachronistic discourses in the history of Turkey such as *long-awaited generation*, *Ataturkist youth*, *Büyük Doğu (Great East) youth*, *ideal youth* construct the foundations of legitimacy through socio-political processes in addition to instrumentalizing social anxiety to produce ideological discourses.

The sample of the study, which deals with the perception of generation more problematically on the basis of anxiety and expectation, consists of X and Y religious middle-class residents of Antalya province based on economic and lifestyle. The middle-class concept is grounded on the classical stratification and lifestyle-based epistemological approach to status groups. In the context of the religious middle class, the adjective "religious" is based on the self-declarations of the participants and this usage is preferred due to the central positioning of religion in their daily lives. Having the same cultural capital

or lifestyle is actually a factor that narrows the generational differentiation. However, the fact that it is the same group that most objects to generational differentiation can be interpreted as the reason for our conceptualization of generational perception. In the texts written on generation, the following categories are included in general terms: The Silent Generation (before 1946), Baby Boomer Generation (1946-64), Generation X (1965-1979), Generation Y (1980-2000), Gen Z (after 2001). Specific to this study, from field data the categories are as follows: Religious Middle Class Generation X (1965-1980), Transition Period Generation X-Y (1976-1985) and The Last Generation Y (1986-2000).

The core of the study, which is based upon qualitative paradigm, is generated by qualitative data techniques, in-depth interview and focus group discussions. The in-depth interview technique based on the semi-structured interview form have been used in the research and the participants have been selected with snowball or chain reference sampling. In this context, in-depth interviews were conducted with 34 people and a focus group study was conducted with 19 people, which means totally 53 participants, who belong to different ages and occupational groups, and define themselves or their family as religious/conservative, have been included in this study as the sample of the study. Upon repetition of the responds, it is thought that the data has reached at the saturating point so data collecting process is ended up. As a result of the data obtained from the field, it seems that it is more important in understanding the issue of the conceptualization of generation perception and its resolution through differentiation rather than conflict. In the study, since it contains current and problematic references, the concept generation is preferred. It has been observed that the Religious Middle Class Generation X gives a lot of space to concepts such as awareness, consciousness and ideal in the analysis of generations, based on the projections of the periods they lived in. The concern for equalization between generations on the intellectual and practical level transforms differentiation into conflict. It can be stated that the religious generation X-Y of the transition period brought the concern of understanding the generations more to the fore. We can say that for the transition generation that creates the philosophy of life with questioning and personal patterns the meaning of generation is more central. Although The Last Generation Y is expressed as the new generation, their concerns about the next generation draw attention.

Keywords: Sociology of Religion, Religious Middle Class, Perception of Generation, Differentiation, Gen X, Gen Y.

Nesil Tartışmalarının Kronik Problematiği: Dindar Orta Sınıf X ve Y Nesli Örneğinde Nesil Algısı¹

Öz

Siyasal analizlerden gündelik hayat pratiklerine kadar farklı alanların çözümlenmesinde kullanılan nesil tasniflerinin oldukça problematik bir zemine oturduğu gözlemlenmektedir. Nesil konusu, ya geçmiş nesil, daha çok da yeni nesil problemiyle işlenmiş, ya da gelecek tasavvurunda siyasal, ideolojik veya politik alanların kavşağında tartışılmalıdır. Biz bu çalışmada, nesil algısı kavramının sosyo-kültürel arka planını ve farklılaşmasının dayandığı zihinsel arka planını analiz etmeyi hedeflemekteyiz. Özellikle kötü nesil geliyor, nesiller gittikçe dinden, kültürden ve değerden uzaklaşıyor şeklinde güncel söylemlerin gerçeklik boyutunu ve nesil algısı temelinde söz konusu söylemlerin dayandığı tasavvurun çözümlenmesini amaçlamaktayız.

Bir arka plan çözümlenmesi anlamında sosyo-kültürel farklılaşmanın ürettiği gerilimlerden beslenen nesil algısı ve buradan sonuçlanan gelecek nesil kaygısı, hem önceki nesillerin sonraki nesillerden beklenti ve onlar üzerine kurmak istedikleri otoriteye hem de nesiller üzerine gerçekleştirilen devlet politikalarına bir dayanak olarak kullanılmıştır. Toplumlar, geleceğini yeni nesiller üzerine geliştirdiği stratejilerle şekillendirmeye çalışır. Bu noktada özellikle yeni nesil politikaları ve nesil algısı, dönemin ürettiği sorunlarla ilişkili olmanın yanında politik beklentiler de içerebilir. Devletin ürettiği gelecek tasavvurunda nesil politikaları bir yere kadar anlaşılır ve meşru iken; aynı tekelin sivil toplum kuruluşlarının ve grupların örgütlenmelerinde de görülmesi, nesil algısı kavramının problematik boyutlarını göstermektedir. Türkiye tarihinde *özlenen nesil*, *Atatürkçü gençlik*, *Büyük Doğu gençliği*, *ideal gençlik* gibi görece ütopyik ve anakronik söylemler, meşruiyet temellerini sosyo-politik süreçlerle inşa edilen söylemler olarak ifade edilebilir.

Çalışmanın örneklemini, nesil algısını kaygı ve beklenti zemininde daha sorunsal ele alan, ekonomik ve yaşam tarzına dayalı X ve Y dindar orta sınıf Antalya ili sakinleri oluşturmaktadır. Orta sınıf kavramı, klasik tabakalaşma ve yaşam tarzına dayalı statü grupları epistemolojik yaklaşımıyla temellendirilmiştir. Dindar orta sınıf özelinde dindar sıfatı, katılımcıların kendi beyanlarına dayandırılmış olup gündelik hayatlarında dinin merkezi konumda olması üzerine bu kullanım tercih edilmiştir. Aynı kültür sermayesine veya yaşam tarzına sahip olmak, esasında nesiller arası farklılaşmayı daraltan bir unsurdur. Ama nesil farklılaşmasını

¹ Bu çalışma Akdeniz Üniversitesi BAP Birimi tarafından desteklenen SBA-2016-1609 nolu "Dindar Orta Sınıfta Nesil Farklılaşması: X ve Y Nesillerinin Din Algıları Üzerinden Değişen Yaşam Tarzı Analizi" adlı proje verilerinden üretilmiştir.

yoğun bir şekilde sorunsallaştıranın yine aynı grubun olması, nesil algısı kavramsallaştırmamızın gerekçesi olarak yorumlanabilir. Nesil üzerine kaleme alınan metinlerde genel hatlarıyla şu kategorilere yer verilmiştir: Gelenekçiler-Sessiz Nesil (1946 öncesi doğanlar, Bebek Patlaması Nesil (1946-64), X Nesli (1965-1979), Y Nesli (1980-2000) ve Z Nesli (2001 ve sonrası). Bu çalışma özelinde ise saha verilerinden hareketle Dindar Orta Sınıf X Nesli (1965-1980), Geçiş Dönemi X-Y Nesli (1976-1985) ve Son Y Nesli (1986-2000).

Nitel paradigmaya dayalı çalışmanın ana çekirdeğini derinlemesine mülakat ve odak (focus) grup görüşmeleri oluşturmaktadır. Araştırmada kullanılan yarı yapılandırılmış görüşme formuna dayalı derinlemesine görüşme tekniğinde katılımcılar kartopu (snowball) veya zincir referans örnekleme ile seçilmiştir. Bu çerçevede Antalya'da farklı yaş ve meslek gruplarına ait ve kendisini veya ailesini dindar/muhafazakâr olarak tanımlayan 34 kişiyle derinlemesine mülakat, 19 kişiyle odak grup (focus) çalışması yapılarak toplam 53 kişi ile görüşülmüştür. Cevapların birbirlerini tekrar etmesi üzerine veri doyumu noktasının oluştuğu kanaatine ulaşılmış ve bu noktada veri toplama bırakılmıştır. Sahadan elde edilen verilerden hareketle nesil algısı kavramsallaştırmasının çatışmadan ziyade farklılaşma perspektifinden *çözümlemesi konunun anlaşılmasında* daha önemli gözükmektedir. Yine çalışmada güncel ve problematik boyutlara gönderimler içermesi dolayısıyla kuşaktan ziyade nesil kavramı tercih edilmiştir.

Dindar Orta Sınıf X Neslinin yaşadığı dönemlerin izdüşümlerinden hareketle nesillerin analizinde bilinç, şuur, ideal gibi kavramlara çok yer verdikleri gözlemlenmiştir. Nesiller arasının düşünsel ve pratik düzlemde eşitlenme kaygısı, nesiller arası farklılaşmayı çatışmaya evriltme riskini doğurmaktadır. Geçiş dönemi dindar X-Y neslinin ise eski ve yeni nesillerin anlaşılması kaygısını daha ön plana çıkarttığı ifade edilebilir. Sorgulama ve kişisel örüntüyle hayat felsefesini oluşturan nesil olarak geçiş neslinde anlamının daha merkezde olduğunu söyleyebiliriz. Yeni nesil diye ifade edilmiş olmasına rağmen Son Y neslinin kendinden sonraki nesille ilgili kaygıları dikkat çekmektedir. Çalışmamız bir nesil kategorisini veya tema bazlı nesilleri ele alan literatürlerden ayrılarak *nesil algısı kavramsallaştırmasıyla* konunun problematik zeminini tartışmayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Din Sosyolojisi, Dindar Orta Sınıf, Nesil Algısı, Farklılaşma, X Nesli, Y Nesli.

Giriş

Sosyo-kültürel değişimlerin kavşağında doğan nesil tasnifleri, toplumsal gerilimlerin söylemsel yansıması olmasıyla sağlıklı bir zeminde tartışılmamakta ve olumsuz imajlar yüklenmekte yer yer de karşılıklı

suçlamalar içererek ele alınmaktadır. Başka bir ifadeyle nesil tasniflerinden hareketle ortaya çıkan çatışma dili, ele alınan konuların heba edilme riskini taşımaktadır. Nesil kategorilendirmeleri, herhangi toplumsal değişimi anlamak ve bir konuyu derinlemesine çözümlmek için yapılıdır. Fakat bir neslin hem kendi hem de bir *önceki (geçmiş) ve sonraki (yeni) nesil algısı*, nesil kategorilendirmelerinden ve neslin karakteristik yapısını analiz etmekten çok farklı bir problematiğe işaret ettiğini söyleyebiliriz. Söz konusu çatışma zeminini aşmak ve problemin ontolojik temeline gönderim anlamında konuyu nesil algısı ve farklılaşma kavramıyla ele almanın zihni arka planı okumada daha tutarlı olacağı kanaatindeyiz. Nesil algısı sosyo-kültürel farklılaşmaların ürettiği gerilimlerden beslenmektedir. Bu anlamda sorun çok farklı boyutlara ulaşabilmektedir. Üst neslin sonraki nesillere kurdukları otoriteden, dinî gruplara ve devlet politikalarına kadar uzanan bir yelpaze dikkatimizi çekmektedir. Devletin ve ailenin gelecek tasavvurunda nesiller üzerine politika üretmeleri ve kaygı duymaları anlaşılır iken aynı hakkın kominal örgütlerin kendilerinde de görmeleri problemi derinleştirmektedir.

Bu çalışmada nesil yazınındaki risk alanlarına düşmeden sosyo-kültürel dinamiklerinden hareketle konu, nesiller arası farklılaşmayı sorunsal algılayan dindar orta sınıfla sınırlandırılarak ve bir zihniyet temellendirmesi anlamında çatışmadan ziyade farklılaşma perspektifiyle analiz edilmektedir. Aynı kültür içinde türdeş gruplarla kurulan ilişki düzeyinde, nesil farklılıkları çelişmezlik/özdeşime göre olurken nesiller arası çatışma ise temelde çelişki mantığıyla açıklanmaktadır. Bu mantıksal yaklaşım *gerçek zıtlık ve diyalektik zıtlık* şeklinde de isimlendirilebilmektedir. Colletti'ye göre gerçek zıtlığın çağdaş babası Kant'tır. Bu çerçevede çelişmezlik/özdeşim mantığına göre, varlıklar gerçek zıtlık içerisindedir. Her türlü varlık kendi için vardır, gerçektir ve pozitifdir. Formülü (+) ve (-)'dir. Zıtlardan her biri, diğerine ihtiyaç göstermeden var olabilir, karşılıklı itme vardır. Zıt yönler çekmeye çalışan eşit kuvvetler gibidir. Diyalektik çelişkiyi Platon'a kadar götüren Colletti'ye göre bu mantığın daha çağdaş babası Hegel'dir. Çelişki mantığında ise varlıklar birbirleri ile negatiftir. Kendilerini ötekinin negatifi görürler. Formülü A-A değildir. İyi ve kötü, güzel ve çirkin gibi ancak karşıtlarıyla var olabilirler.² Toplumsal ilişki ve nesiller arası farklılaşmada siyahın ve beyazın kendi özgül yapıları asla kaybolmaz. Ama çelişki temelinde nesiller arası çatışma algısında siyah vardır ama beyazın zıddı olarak vardır. Her şey zıddıyla kaimdir yaklaşımıyla çelişki, *Hegel'in* diyalektik hareketinin doğasını açıklamak üzere başvurulan bir kavramdır. Ona göre, her tez ister istemez antitezini (zıddını) doğurur ve sonuçta, ilk baştaki uzlaşmaz (çelişkili)

² Louis Colletti, "Marksizim ve Diyalektik", *Demokrasi İçin Toplumcu Düşünce* çev. Y. Arıak, 2, (Ankara, 1978), 113-139; Yıldız Akpolat, *Neden Batıdan Kaçıyoruz, Neden Batıya Koşuyoruz*, (İstanbul: Q-Metis Yayınları, 2003), 76-78.

fikirleri barındıran ve onları geliştiren senteze varır.³ Yaşanılan zaman ve mekânın ürettiği şartları çelişmezlik/özdeşim mantığına göre çatışmadan ziyade farklılaşma düzleminde okumak gerekir.⁴

Kültürel ve dinsel sermayenin aktarılmasında yoğun motivasyona sahip dindar orta sınıfta nesil farklılaşmasına yönelik toplanan saha verileri, çalışmayı nesil etrafında geliştirilen genellemeleri karşılaştırmadan ziyade her bir nesil özelinde *önceki (geçmiş) ve gelecek (yeni) nesil algılarının* analiz edilmesi yani *nesil algısının* çözümlenmesi bağlamında içerik üretmeye yöneltmiştir. Nitel paradigmaya dayalı çalışmamın verileri derinlemesine mülakat ve odak (focus) grup görüşmeleriyle toplanmıştır. 07.03.2016 tarih 04 sayılı Akdeniz Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulundan onaylı çalışma verileri, Antalya'da farklı yaş ve meslek gruplarına ait ve kendisini veya ailesini dindar/muhafazakâr olarak tanımlayan 34 kişiyle derinlemesine mülakat ve 19 kişiyle odak grup (focus) çalışması yapılarak toplam 53 kişi ile görüşülerek toplanmıştır. Nesil problemlerinden ziyade nesil karşılaştırmasıyla sorunsallaşan nesil algısı ise şu sorular merkez alınarak analiz edilmiştir: Nesillerdeki geçmiş nesil algısının nesil karşılaştırmalarında önemi var mıdır? Yeni nesil algısının tarihsel ve güncel izdüşümleri nelerdir? Nesil algısının nesiller arası farklılaşmayı çatışmaya evriltmesinde ne gibi etkisi vardır? Nesil algısı, geçmiş ve gelecek tasavvurunun farklılaşma ve bütünleşme dinamiğinde hangi kültürel ve sosyal sermayeye denk gelmektedir? Nesil tartışmalarında bugün daha çok Z nesli konuşulmakta ve görece olumsuz yorumlara yer verilmektedir. Saha verilerinde de görüldüğü üzere nesil algısı, yaygın bir şekilde geçmiş (önceki) nesli olumlama ve gelecek (yeni) nesli kötüleme şeklinde icra edilirken kendi normalliklerine tehdit olarak algılandığı için çatışma dilinin üstten geldiği gözlemlenmektedir. Nesillerin problemlerini konuşmakla, bir karşılaştırma şeklinde nesilleri analiz etmek farklı olduğu için örneklem Dindar Orta Sınıf X ve Dindar Orta Sınıf Y olarak sınırlandırılmıştır.

Çalışmamız, tematik bazlı nesil karşılaştırmaları yapmak veya herhangi nesil kategorisini çalışmak isteyenler için bir perspektif oluşturmayı amaçlamıştır. Önceki/geçmiş ve yeni/gelecek nesil algılarının *nesil algısı* kavramsallaştırmasında içerik olarak kullanılması; yine nesil karşılaştırmalarında farklılaşma veya çatışma kavramlarının zihinsel arka planlarının keşfi, çalışmayı diğer çalışmalardan ayıran noktaların başında gelmektedir.

³ Gordon Marshall, *Sosyoloji Sözlüğü*, çev. Osman Akınhay ve Derya Kömürcü (Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 1999), 113-114.

⁴ David Chaney, *Yaşam Tarzları*, çev. İrem Kutluk, (Ankara: Dost Kitabevi,1996), 102-103.

1. Literatürde Nesil Tasnifleri

Nesil çalışmaları sosyolojik literatürde daha çok kuşak kavramıyla ifade edilmektedir. Bir kuşak, bir toplumun yaklaşık olarak aynı zamanlarda doğan, benzer hayat ve yaş dönemlerini paylaşan ve belirli dönemin sosyo-kültürel atmosferi içinde eğilimleri şekillendirilmiş yaş gruplarını ifade eder.⁵ Bauman, bütün birimlerinde ortak olan özelliklere sahip bir bütünlük anlamındaki kuşak kategorisinin sosyal bilimler ve kamu söyleminde *Büyük Savaş* denen olayın sonrasında ortaya çıktığını, Ortega y Gasset'in⁶ kuşaklar arası iletişim ve çatışma konusunu işlediği eserin o döneme denk geldiğini ve ondan kısa bir süre sonra ise Karl Mannheim'in yeni keşfedilmiş bu kategoriyi başka yeni bir kavram olan *ideoloji* ile birleştirerek bu kavramların göz alıcı kariyerlerini başlattığını belirtir.⁷ Kuşak üzerine kapsamlı çalışmayı Mannheim'in *The Problem of Generation* adlı eserinde bulmaktayız. Sosyolojik tanımlara göre kuşaklar, belli tarihlerde doğmuş, sosyalleşme sürecinde ortak sosyal, politik, ekonomik vb. olaylardan etkilenmiş, koşullar gereği benzer sorumluluklar yüklenmiş oldukları için ortak değer, inanç, beklenti ve davranışlara sahip gruplar olarak açıklanabilir.⁸ Kuşak üzerinden geliştirilen söylemler tarihin her döneminde olmakla birlikte Buaman'a göre Ortega y Gasset'in ileri sürdüğü ve Mannheim'in kronikleştirdiği yani farklı dünya görüşüyle belirlenmiş olan aynı zamanda kendi başına ve kendi çıkarları adına hareket etmeye muktedir ve meyilli olan *kolektif özne* anlamında *kuşak*'ın keşfi bizatihi bir kuşağın başarısıydı: Büyük Şavaş Kuşağının.⁹

Nesil tasnifleri, sosyo-kültürel dönemlerin zihni arka planını çağrıştırmasının yanında çatışma ve farklılaşma denkleminde dönemlerin karşılaştırması için de kullanılan bir kategorilendirmedir. Dönemsel zihniyetin analizinde nesil kavramına toplumsal, politik, siyasal ve toplumsal değişimin sosyo-kültürel dinamiklerini anlamak için tarihin her döneminde başvurulduğu görülmüştür. Yaşanılan çağ ve insanın zihin dünyası arasındaki ilişkiyi Twenge'nin *insan yaşadığı çağa, babasına benzediğinden daha çok benzer* şeklinde açıklaması,¹⁰ yine Marx'ın *tarihi insanlar yapar, ancak kendi seçtikleri koşullar altında değil* diye tanımlaması, nesil ve dönem ilişkisinin ontolojik zemini olarak düşünülebilir.¹¹

⁵ Marshall, *Sosyoloji Sözlüğü*, 439.

⁶ Ortega y Gasset, *Toward a Philosophy of History* (New York: Wail-Ballou Press, 1941).

⁷ Zygmunt Bauman, *Yaşam Sanatı*, çev. Akın Sarı, (İstanbul: Versus Kitap, 2008), 90.

⁸ Karl Mannheim, K. "The Problem Of Generations", *Karl Mannheim: Essays*, ed. Paul Kecskemeti (Londra: Roudledge, 1952), 291-300.

⁹ Bauman, *Yaşam Sanatı*, 90.

¹⁰ Jean M. Twenge, *Ben Nesli*, çev. Esra Öztürk, (İstanbul: Kaktüs Yayınları, 2013), 15.

¹¹ Zygmunt Bauman, *Bireyselleşmiş Toplum*, çev. Yavuz Alagon, (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2015), 17.

Alan yazında yaygın bir şekilde yer alan nesil tasnifi şu şekildedir:

1946 öncesi doğanlar: Gelenekçiler-Sessiz Nesil

1946-1964 arasında doğanlar: Bebek Patlaması Nesli

1965-1979 arasında doğanlar: X Nesli

1980-2000 arasında doğanlar: Y Nesli

2001 ve sonrası doğumlular: Z Nesil¹²

Teknolojik ve sosyal ilişkilerin hızlı olduğu dönemlerde sosyo-kültürel değişimleri anlamak ve analiz etmek için çok uzun bir zaman diliminden ziyade daha yakın tarihli segmentasyona ihtiyaç duyulmuştur. Diğer taraftan bu tasniflerin yapılmasında belirleyici unsur ise *tüketim* olmuştur. Derinliğine nesil tasniflerinin hedefi hem iş piyasasına verimli üretim kaynağını temin etme yollarını belirlemek hem de tüketim dinamiklerinden hareketle üretim ve tüketim sarmalını döndürmeye çalışmak olarak düşünülebilir.

Bu çalışma özelinde ise şu kategorilendirmelere gidilmiştir. Dindar Orta Sınıf X Nesli (1965-1975), Geçiş Dönemi X-Y Nesli (1976-1985) ve Son Y Nesli (1986-2000). X zaman aralığı 1965-1980 arası iken bu çalışmanın verilerinden hareketle dindar orta sınıf zaman aralığı 1965-1975 olarak sınırlandırılmıştır. Bu sınırlandırmada X neslinin yaşadığı sosyo-kültürel ve sosyo-politik atmosfer etkili olmuştur. Zira dindar orta sınıf X nesli zihniyeti soğuk savaş dönemi kültürünün hâkim olduğu, kentle tanışmanın başladığı, dinsel kimliğin ideolojik alt yapısının inşa edildiği, var olmak için ispat psikolojisinin hâkim olduğu, dışlanma duygularının biz ve öteki diyalektiğinde belirleyici olduğu sosyo-kültürel ve sosyo-politik gerçeklikte şekillendiği gözlemlenmiştir. Verilerden hareketle tasnif edilen geçiş dönemi X-Y neslinin zaman aralığı 1976-1985 olarak belirlenmiştir. X nesli yorumlarında ideolojik ve politik söylemleri olmakla birlikte yaşadıkları dönemin özellikle de gençlik yıllarına denk gelen 28 Şubat'ın izdüşümleri şeklinde okunabilir.

X neslinin köyde başlayan öyküsel kimliği, geçiş dönemi neslinde kentin kenarlarına kaydığı gözükmektedir. Son Y nesli (1986-2000) ise teknolojik zihin Z nesli kadar olmamakla birlikte teknoloji, iletişim, moda, İnternet ve sosyal

¹² Ke Zhang – Curtis J. Bonk, "Generational Learners ve e-Learning Technologies", *Handbook of Research on Practices and Outcomes in e-Learning: İssues and Trends* (USA: IGI Global,2010), 76-92; Zühal Yiğit, *X ve Y Kuşaklarının Örgütsel Tutumlar Açısından İncelenmesi ve Bir Örnek Olay* (İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010), 11-12; Fatma Odabaşı, *Gençlerde Din ve Sivil İtaatsizlik*. (İstanbul, Rağbet Yayınları, 2016), 35; Hatice Necla Keleş, "Y Kuşağı Çalışanlarının Motivasyon Profillerinin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma", *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi* 3/2 (Aralık 2011), 131; Nevriye Altuntuğ, (2012). "Kuşaktan Kuşağa Tüketim Olgusu ve Geleceğin Tüketici Profili", *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 4/1 (Haziran 2012), 206; Yaşar Çabuklu, *Postmodern Toplumdan Kesitler*, (İstanbul: Paloma Yayınevi, 2010), 128.

medya gibi teknolojik dönemin sosyo-kültüründe yetişmiş ve teknolojik değişimlere en kolay adaptasyon sağlayan nesil olarak gözlemlenmiştir. Bu neslin yaşadığı toplumsal atmosfer, bireysel tercihlerin ön planda olduğu ve kişisel örüntü oluşturma sorumluluğunun bireylere verildiği, siyaset ve ideolojik kampaşmaların diğer nesil kategorilerindeki kadar ağır olmadığı, din ve dindarlık anlayışlarında geleneksel/dinsel bilgi ve pratik İslam geriliminin etkisinin dikkat çektiği ve her şeyin bireysel bir inşa ve kişisel örüntü oluşturma bir parçası olarak algılandığı bir zemin üretmiştir.

Çalışma özelinde dindar sıfatı katılımcıların kendi beyanlarına dayandırılmış ve gündelik hayatlarında dinin merkezi konumlandırılmaları üzerine tercih edilmiştir. Çalışmanın verileri dindar orta sınıflardan toplanmıştır. Orta sınıf kavramı, klasik tabakalaşma ve yaşam tarzına dayalı statü grupları epistemolojik yaklaşımıyla temellendirilmiştir. Sosyologların sınıf kavramıyla neyi kastettikleri farklılaşırken ekonomik ve yaşam tarzına dayalı ortak bir tanımlamaya ihtiyaç duyulmaktadır.¹³

Orta sınıf için birçok tanım yapılmıştır. Bu tanımlardan birisi de Ünüvar'a¹⁴ aittir:

Tutunduğu yeri bırakmaya çalışan sınıfları imliyor orta sınıf tabiri. Burjuvazi ve proletarya arasında konumlandığı geniş bandın burjuvaziye yakın kısmı için tehlike uzakta belki; ama bandın proletaryaya yakın olan kısmında kapitalizm sürekli bir kriz ve tehdit algısı yaratıyor. Orta sınıfın bu bant kısmında yer alanlar bir yandan yırtmaya, bu tehditten uzaklaşmaya çalışıyorlar diğer yandan aşağıya doğru düşmeye... Dünyada ya da Türkiye'de orta sınıflaşmanın damgasını vurduğu bir kültürel iklim, yaşadığı tüm krizlere rağmen sürebiliyor. Orta sınıf, toplumun en fazla nazlanan ve en nazik kesimleri. Dünyayı kendilerinden ibaret sayma eğilimleri çok yüksek...

Bu yorumdan hareketle meslek ve ekonomik gösterge sınıf tartışmasında bir alt yapı oluşturmakla birlikte Weber'in ekonomik ve yaşam biçimlerine dayalı toplumsal tabakalaşma çözümlemesi esas alınmıştır. Weber ekonomik

¹³ James Fulcher – John Scoot, *Sociology* (England: Oxford University Press, 1999), 620; Abdullah Özbolat, *Kapitalizme Eklemlenme: Dindar Orta Sınıfta Tüketim Kültürü*, (Adana: Karahan Yayınları, 2015), 37-38; Stephen Edgell, Sınıf. çev. Didem Özyiğit, (Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 1998), 72-73; Marshall, *Sosyoloji Sözlüğü*, 547-548.

¹⁴ Kerem Ünüvar, "Siyasetin Üzerindeki Hayalet: Orta Sınıflar", *Birikim Dergisi*, (Aralık 2010), 260,14-24.

eşitsizlikten kaynaklanan sınıf kavramı yerine statü grupları kavramlarını kullanarak *yaşam biçimlerine* dayalı toplumsal tabakalaşma ve hiyerarşiye dikkat çekmiştir.¹⁵ Sınıfların tersine, statü grupları genellikle sosyal gruplardır. Tümüyle ekonomi tarafından belirlenen *sınıf konumuna* karşı tanımlanan *statü konumundan* kasıt, insanların yaşam yazgısının somut, pozitif ya da negatif *toplumsal onur* ölçüsü tarafından belirlenen tüm tipik örnekleridir.¹⁶ Yine *statü onuru* kavramı, belirli bir çevreye mensup olmak isteyen herkesin, kendisinden beklenen belirli bir *hayat tarzına* sahip olmasını ifade eder. Weber'e göre yaşam biçimleriyle kendilerini tanımlayan ve ayrıştıran toplumsal statü grupları, kolaylıkla kendi içine kapalı *kastlara* dönüşebilirler. *Statü tabakalaşması*, maddi-manevi değer ve fırsatların tekelleşmesiyle el ele gider. Her zaman *mesafe* ve *dışlamaya* dayanan belirli *statü onurunun* yanı başında her türlü maddi tekeller de görünür.¹⁷

Belirli ekonomik ortalamaya sahip olmak ve kendini dindar şeklinde tanımlamak, kaçınılmaz olarak yaşam biçimini çağrıştırmaktadır. Fakat dindar orta sınıf belli yatkınlıklar ve yaşam biçimlerinde yer alsalar da steril kalıptan bahsetmiyoruz. Yaşam biçimleri bir zihniyet temelinde ama güncelle, değişimle beraber ele alınan bir kavramdır; çünkü yaşam biçimi modern toplumlarda yaşayanların kendilerinin ya da başkalarının davranışlarını tanımlarken kullanılan bir kavram olup insanları birbirinden farklı kılan davranış kalıpları olarak ifade edilebilir.¹⁸ Dinin merkezi konuma yerleştirildiği yaşam biçimlerinin toplumsal tanımlar olarak ve bir söylem içinde geliştikleri sürece anlam oluşturmaları, onların tek tipleştirilmiş toplumsal yaşam biçimleri oldukları anlamına gelmez. Yaşanılan dönemlerin sosyo-kültürel ve politik unsurlarıyla değişen toplumsal şartların ürettiği farklılaşmalar belli bir yaşama tarzına sahip bireyleri kendi içinde de farklılaştırmaktadır çünkü yaşam biçimleri *bir aile benzerliği paylaşan nesne ve süreçlerin oluşturduğu toplamlar* anlamındaki ortak hafıza ve ortak kavramlara işaret eder. Chaney'in kavramsallaştırmasıyla yaşam biçiminin çözümlenmesi *tikel bilginin analiz edilmesi* olur ki, bu çerçevede *tikel bilgi, birbiriyle ilgili şeylerin bir aile benzerliği içinde görülebilmesini sağlayan özellikleri bir çerçeve içinde toplamanın yolları* olarak görülebilir. Yaşam biçimleri kaçınılmaz olarak tikel bilgi biçimleridir; çünkü yerleşik yaşam tarzları özel bağlamları içinde her zaman belirli kimlikleri üstlenir.¹⁹ Her bir nesil kategorisi zamana endeksli

¹⁵ Max Weber, *Social and Economic Organization*, (New York: The Free Press, 1996), 424-429; Nilüfer Göle, *Melez Desenler İslam ve Modernlik Üzerine*, (İstanbul: Metis Yayınları, 2002), 90-91.

¹⁶ Weber, *Social and Economic Organization*, 428.

¹⁷ Max Weber, *Sosyoloji Yazıları*, çev. Taha Parla, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2002), 274-284.

¹⁸ Chaney, *Yaşam Tarzları*, 14.

¹⁹ Chaney, *Yaşam Tarzları*, 102-103.

sosyo-kültürel atmosfere gönderimler içermekle birlikte nesiller, çatışmadan farklılaşmaya imkân sağlayan zihinsel atmosferi de sunmaktadır.

2. Nesil Algısı Örneklem Çözümlemesi

Nitel paradigmaya bağlı çalışmaların en karakteristik özelliği, saha verileri üzerine inşa edilmiş olmasıdır. Fakat bu verileri daha sistematik anlama adına içerik bizleri *nesil algısı* şeklinde bir kavramsallaştırmaya götürmüştür. *Nesil algısının*, sadece yeni nesil algısıyla sınırlandırılmamış olup hem geçmiş hem de gelecek nesil algısı temelinde gelişen bir soyutlama olduğunu belirtmekte fayda vardır. Geçmiş ve gelecek nesil tasavvurundan hareketle *nesil algısını* çözümlmek ise az önce belirttiğimiz zamansal aralıklarda geçmiş/eski ve gelecek/yeni nesil algılarına bakmayı gerektirmiştir. Üst başlıkta *nesil algısı* olarak kavramsallaştırma, her bir nesil aralığındaki geçmiş ve gelecek nesil algısı özelinde ön plana çıkan kavramlar ve soyutlamalarla desteklenmeye çalışılmıştır.

2.1. Dindar Orta Sınıf X Neslinde Önceki (Geçmiş) Nesil Algısı: Dindarlar Ama Bilinçli Değiller

Nesil algısının zihni alt yapısı, koşulların etkisiyle iç içe olan yaşamların sürekli değişmesine bağlıdır. Bauman, sürekli dönüşümün farklı evrelerinde dünyaya adım atan yaş grupları ve paylaştıkları yaşam koşullarını değerlendirirken gerçekten çok keskin farklılıklar gösterebildiklerini söyler. Çünkü çocuklar ana babalarının kendi çocukluklarında hatırladıklarından, öğrendikleri *normallikten* ve edindikleri alışkanlıklardan büyük ölçüde farklı bir dünyaya adım atarlar. Çocuklar ana babalarının gençliklerinde kalan o kaybolmuş öteki dünyayı asla göremeyeceklerdir. Bazı yaş gruplarına doğal, normal gelen davranışlar, bu tanıklıklardan dolayı bir başka yaş grubuna anormal ve yanlış gelebilmektedir. Genç ve yaşlılar arasındaki bu farklı anlamalar birbirlerini besleyerek güçlenmektedir. *Yaşlılar dünyaya yeni gelenlerin kendilerinin ve büyüklerinin nice emeklerle kurduğu ve özenle koruduğu tanıdık, rahat ve temiz normalliği yıkmak, bozmak üzere olduklarından endişe edecek; gençlerse tam aksine yaşlı kurtların berbat ettiği, yüzlerine gözlerine bulaştırdığı her şeyi derhal düzeltmek isteyecek.*²⁰ Yani her nesil aralığı kendine özgü normalliklere sahiptir ve en temelde bu normalliklerin başka normalliklerle göre anormal veya farklı olduğu ifade edilebilir.

X neslinden Avukat Sami Bey, bir önceki neslin az olmakla birlikte idealist olduğunu söylemektedir:

Bizden önceki büyüklerimize, yani 50-60 yaşa baktığımız zaman, sanki o dönemde İslami anlamda

²⁰ Bauman, *Yaşam Sanatı*, 99-100.

etrafımızda olan birikimli insanların sayısı daha azdı ama idealist yaşıyorlardı. Bir şeyler aktarma kaygısı olan ve bu ilmi ileri kuşaklara aktarma güdüsünü sayı olarak az ama daha idealist olarak görüyorum. Bizim dönemlere doğru geldikçe okumanın yaygınlaşması, çocukların İmam Hatiplere girmesi ve basılı eserlerin yaygınlaşması sayesinde kırsal bölgelerde artık İslam'ın sebebi ile dindarlığın evlere kadar girdiğini düşünüyorum. Bu anlamda bizim nesli, geçiş dönemi olarak düşünüyorum (Sami, Avukat, 46, Lisans, X Nesli).

Bugün dindar orta sınıfta nesil kavramsallaştırması, X nesli din anlayışı üzerine oturmaktadır. Çünkü dindar X nesli, yaşadıkları sosyo-kültürel süreçlerden ve nesil algısını sorunsallaştırma tekellerinden dolayı hem geçmiş nesilde var olan dindarlıkların eksikliklerini/avantajlarını hem de gelecek nesil tasavvurunu bazen de ideolojik çerçevesini kurmaya çalışır. Dindar nesil tasavvurundaki X neslinin bu algısı ise koşullar ve öyküsel kimliklerinden beslenir.

X neslinin yaşadığı koşullar ve öyküsel sermayelerinde geçmiş nesil algısı, İslami bilinçten uzak ama samimi bir dindarlık kavramları üzerine oturur. Çünkü X neslinin kentte tutunmalara karşı ürettiği dindar bilinç kavramı, bir yaşam tarzının konusudur. Bilinç kavramıyla üretilen yaşam tarzının sınırları ise siyasal içerikli kimlik talebiyle ve verili/geleneksel formların eleştirisiyle çizilmeye çalışılır.

X neslinin yaşadığı tarihsel dinamiklerde ekonomi ve kalkınma hamleleri mühendislik merkezli bir düşünme tipini üretmiştir. Köy/kırsallık, şehirle yüzleşme, seçkinci kimlik anlayışıyla yapılan mücadele, dinî okulların ve cemaatlerin *alansal* zeminleri, kalkınma üzerinden ekonomiye tutunma gibi tarihsel süreçler, X neslinde ekonomik, kültürel ve sosyal sermayelerin yaşam tarzı üretme dinamiğini oluşturmuştur. Bu dönemde özellikle İslami dergicilik/yayıncılık, ekonomik değer üretmenin yanında kültürel sermayeyi de güçlendiren bir rol oynamıştır. Bütün bu süreçlerde dindarların bir yol ve metot üzerine anlaştıkları veya bütün dinî grupların ortak hareket ettikleri gibi bir iddia gerçeklikle uyumsuz. Ama şunu görmek gerekir ki X nesli orta sınıf dindarların bu meydan okumalara denk gelen katı dindarlık söylemlerinin zihni altyapısı bu dönemde şekillenmiştir.

Dindar Orta Sınıf X neslinden Bürokrat Raci Bey, bir önceki nesillerinin geleneksel düşünme biçimini şöyle açıklar:

Anne-baba geleneksel. Eskiden şöyle bir anlayış vardı: Adam kırkına kadar her türlü naneyi yiyebilir, ibadetini cumadan cumaya yapar, kırkıktan sonra bir hac umre yapar ve dünyasını değiştirirdi. İyi insanlardır, içki kullanılmazdı, dinî kaygıları çok bilinçli değil. Namazını kılar ama bu arada Kuran'ın emrettiği bazı haram işleri de hoş görebilir. Faize de çok fazla mesafeli değildir. Bizim dönem daha çok okumaya başladı. Biraz daha bilinçli okudu tabi. Bizim problemimiz ise şu oldu: *Biz daha hiyerarşik yaklaştık, sloganik ifadeler ile dinî hayatımızı şekillendirdik* (Raci, Bürokrat, 43, Lisans, X Nesli).

X neslinin bir sonraki nesille farklılaşma dinamiğini, kendilerinden önceki nesil algılarından ayrılma şartları belirlemektedir. Müslümanlıktan siyasal İslami kimliğe dönüşen dindarlıkta verili kimlikler veya bir önceki nesil algısı, siyasal ve ideolojik perspektiften hareketle değerlendirmeye tabi tutulur. Verili kimliklerin eleştirisi esasında modern bir tavırdır. Kültürel ve sosyal sermaye dindarlıklarından simgesel sermayeye dönüşmeyen önceki nesil algısı, cari olan sermayeleri sonraki nesiller için hiyerarşik simgesel söyleme dönüştürebilmektedir. Dindar orta sınıf X neslinden Doktor Hamza Bey, dönemlerinin ideolojik yönünü belirterek önceki nesil için şunları söylemiştir:

Bizden yaşlılar daha dindar değildi ama teslimiyeti daha iyiydi. Yani dinî bilme anlamını kastetmiyorum. İçerikleri zayıf da olsa inanç bakımından Allah'a olan bağlılık noktasında teslimiyetleri var... Bizim dönemde ise bazı grupların ideolojik yönleri daha ağır basarken bazı gruplarda mistik boyutlar daha ağır basmaktadır. Bu noktada bizim nesilde ideolojik, ilmi, inanç, bilinçli ibadet, ahlaki ve bilgi boyutlarıyla bütünleşmiş bir orta seviyeyi yakalamış değiliz (Hamza, Doktor, 48, Lisans, X Nesli).

X neslinin bir önceki nesli bugün 60-70 yaş ortalamasına denk gelmektedir. Türk modernleşmesi ve göç durumu dikkate alındığında bu demografi köydeydi ve eğitim seviyesi oldukça düşüktü. X neslinin bir önceki nesille ilgili algısı, modernleşme ve kentleşme sürecindeki dindarların siyasal ve ideolojik yaşam tarzı taleplerine dayanır. Bundan dolayı X neslinin geçmiş nesil algısında kullandığı *sâfî Müslüman, bilinç, şuur, geleneksel, teslimiyet,*

bilgiden yoksun, sadece dinî pratikler gibi kavram karşılaştırmaları, sosyo-kültürel ve kimliksel taleplerin yansıması olarak düşünülebilir. 28 Şubat'ta başörtüsü mağduriyetinden dolayı sınıf öğretmenliği mesleğini yapamayan X neslinden Saime Hanım'ın yaşadığı çatışma, nesiller arası kültürel ve sosyal sermaye farklılaşmasına örneklik oluşturur:

Anne babamın zamanlarında okuma yazma yoktu ve sırf duymakla öğrendiler. Allah'ın varlığına ve birliğine inanıyorlar, doğruluğu, yalan söylememeyi biliyorlar. Çatışma yaşadığım anlar oldu. Mesela, 28 Şubat döneminde başörtüsü problemi çıktığında benim üniversitemin bitmesine yarım dönem kalmıştı. Babam, *kızım bitir peruk takarsın* demişti. Bu noktalarda çatışma oldu diyebilirim (Saime, Ev Hanımı, 41, Lisans, X Nesli).

Nesiller arasında farklılaşmaya en çok ivmeyi, aidiyetlerin kimliksel tona evrilmesinin kazandırdığı söylenebilir. X neslinin yaşadığı dönemdeki dinî ve siyasal tartışmalar, daha kimliksel içeriklerle ilişkilendirilmiştir. Başka bir ifadeyle X nesli öncesi nesilde aidiyetlere ilişkin bir farkındalık dahi yokken X neslinde bu aidiyetler, farkındalıktan da öte kimliksel bir söylem kazanmıştır.

İslamcı veya siyasal İslam gibi sosyal sermayelerden ziyade geleneksel paradigmadan dinî aidiyetlerini şekillendiren X neslinde ise geçmiş nesil algısı, *saflığın, bozulmamanın* ve *özün temsili* şeklinde ifadelendirilmektedir. Nesillerin değişimini referansların değişimi olarak gören dindar orta sınıf X neslinden İş İnsanı Nurettin Bey, sağlıklı nesil ilişkileri için önceki nesil algısının öneminden bahsetmekte:

Ülkenin gelir seviyesinden dolayı toplumsal öncelikler değişti. Kendi dönemlerimiz ile kıyasladığımızda da bizim geçmişten gelen realitemiz var. Her şeyi sorgulayan acaba diyen olumlu da olsa olumsuz da olsa bir değerlendirme kıstası var. Ama günümüzde bunların çok kalmadığını görüyoruz. Çünkü referans noktaları toplumda çok hızlı değişti. İş icabı birçok insanla bir araya geliyoruz. Herkesin geçmişi arar bir vaziyeti var (Nurettin, İş İnsanı 48, Ön Lisans, X Nesli).

Koşullar, bir neslin hem kendi nesil algısını hem de başka nesillerle ilgili algıyı belirler. Lise ve üniversite yıllarındaki dinî gruplar özelinde

kamplaşmayı dinî açıdan olumsuz gören X neslinden Bürokrat Ali Bey, bir önceki neslin bazı dinî pratikleri icra etmelerini milat olarak adlandırır:

Zor şartlar samimiyeti doğurur. Eskiden köy köy gezen alimler varmış. Babam bu tür eğitimlerin yasak olduğu dönemde onlardan eğitim almış. Cumhuriyet kültürünün getirdiği durum köylere kadar sirayet etmiş. Böylesi dönemde harf öğrenmek, oruç tutmak, namaz kılmak birer milattır. Ama bizim dönemde dinî çeşitlilik yoğunlaştı. Bu anlamda bizim dönemi şanssızlık olarak kabul ediyorum (Ali, Bürokrat, 47, Y. Lisans, X Nesli).

X neslinin önceki nesil algısında kendi içinde iki farklı kavramsal setleri vardır. Kültürel ve sosyal sermayeleri, siyasal/ideolojik alanlarda şekillenenlerin önceki nesil algısında kullandığı *sâfi Müslüman, bilinç, şuur, geleneksel, teslimiyet, bilgiden yoksun, sadece dinî pratikler* gibi kavramlar özünde bir eleştiriyi ve farklılaşmanın çatışma eşliğini göstermektedir. Diğer taraftan geleneği ve önceki nesil algısını güvenli bir alan olarak değerlendirenlerin kullandığı kavramların içeriğinde ise geçmiş nesil *saflığın, bozulmamanın* ve özün temsilidir.

2.2. Geçiş Dönemi X-Y ve Son Y Neslinde Önceki (Geçmiş) Nesil Algısı: Samimiler Ama Şekilciler

X neslinden geçiş dönemi X-Y ve son Y nesline dönüşle birlikte önceki nesil algısı, bu nesillerin yaşamındaki dinsel bilgi ve pratik İslam geriliminin izlerini taşımaktadır. X neslinin sosyal ve siyasal kimliksel talebine karşın geçiş dönemi X-Y ve son Y neslinin eklektik, melez konumlanma talepleri çok yönlü etkileşimi ve krizleri barındırır.²¹ 1980 sonrası gündelik yaşamın değişimi ve bu değişimin dindarlarda ürettiği dinsel bilgi ve pratik gerilim, geçmiş nesil algısında belirleyici bir role sahip olmuştur. Geçiş dönemi X ve Y neslinin bir tarafıyla köy/kırsallık ve öyküler perspektifinden üretilen kimliksel söyleme dayanması diğer taraftan yaşanan tarihsel süreçteki gerilim, çelişki ve paradoksu içeren etkileşimler barındırması onu ayırıcı kılmıştır. Kente ilk gelen dindar neslin ürettiği İmam Hatip, yurtlar, dayanışma ağı odağında inşa edilen sosyal örgütlenme ve bürokratikleşmeler, bu geçiş dönemi neslin *kültürel sermayesine* altyapı sunmuştur. Bu alt yapıdan hareketle kamusal açılan dindarlık söylemini Göle, İslam'ın yeni kamusal yüzleri olarak tanımlamakta ve İslami kesim, seküler kesimlerden kendi kültürel farklılığının görünür olmasını talep etmekte, dindar Müslüman kimliğini

²¹ Bahattin Akşit vd. *Türkiye'de Dindarlık* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2012), 280-281.

yeniden tanımladığını belirtmektedir.²² X Neslinin dışı yönelik dindarlık söylemi yaşadıkları dönemin yansıması olarak Batı modernliği karşısında alternatif üretmeyi içerimlerken 1980 sonrası dünyasının gerçekliği, Batılı modernleşmenin karşısında olmaktan ziyade *alternatif modernleşme* yani kendi kültürünü yeniden inşa etme şekline dönüşmüştür.²³

Geçiş dönemi Y neslinden Avukat Asiye Hanım, bir önceki nesil anlamında anne ve babasının dini durumlarına yönelik şunları söylemektedir:

Anne babam benden daha dindar, çok düzenli Kuran okurlar. Babam camide kılar namazını. Anne-babam kırk beş elli yaşından sonra Kuran öğrenmeye başladı. Kayınvalidem de öğrendi (Asiye, Avukat, 35, Lisans, Geçiş Dönemi Y Nesli).

Dinî pratik konusunu ele alan geçiş dönemi X neslinden akademisyen Beyza Hanım, bir önceki nesil algısında yetiştiği dönemin algısını yansıtmaktadır:

Ailem kesinlikle benden daha dindar. Onlara göre ben fena sayılmam. En azından mümkün olduğunca namaz kılıyorum, kapalıyım ve en önemlisi Ramazan'da her yıl Kuran hatmediyorum (Beyza, Akademisyen, 37, Doktora, Geçiş Dönemi X Nesli).

Anne babalarının dindarlığını duygu zemininde açıklayan geçiş dönemi Y neslinden Kütüphaneci Mustafa Bey'e göre bir önceki nesil algısında dinî ritüeller daha belirleyici bir etkiye sahip:

Annem babam benden daha dindar ve daha muhafazakâr. Onlar Kâbe resmi görseller hümgür hümgür ağlar. Ben kendimi ne kadar sıksam da ağlayamam. Onlar hacca gitmek için can atıyorlar. Ben kendime soruyorum: Ben niye böyleyim. Babam ayda bir hatim indiriyor, gözleri rahatsız olduğu halde. Benimle babam arasında çok fark var (Mustafa, 35, Lisans, Geçiş Dönemi Y Nesli).

X neslinin geçmiş nesil algısı, kültürel ve sosyal sermayelerinin hiyerarşik sunumunu içeren simgesel sermaye söylemi içerirken geçiş dönemi X-Y ve son Y neslinde bu söylem, toplumsal talepler içeren tanımlardan ziyade kendi

²² Göle, *Melez Desenler İslam ve Modernlik Üzerine*, 97.

²³ Aziz Al-Azmeh, *İslam'lar ve Modernite*. çev. Elçin Gen (İstanbul: İletişim Yayınları, 2003); Nilüfer Göle, *İslam'ın Yeni Kamusal Yüzleri* (İstanbul: Metis Yayınları, 2009); Zehra Yılmaz, *Dışil Dindarlık* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2015), 61.

dünyasından yola çıkarak şekillenen pratik karşılaştırmalara dönüşmektedir. Dindar orta sınıf aileye mensup son Y neslinden ilahiyat öğrencisi Eren'in değerlendirmeleri, belirli yaşam tarzlarını içeren aynı aileye mensup bireylerin farklılaşma dinamiğini göstermektedir:

Ailemin dindarlığını beğeniyor ve takdir ediyorum. Bazen çok yanlış düşüncelere de varabiliyorlar. Saçımı uzatınca Müslümana yakışmadığını, kapriyle namazın tam olmayacağını düşünüyorlar. Bunun gibi noktalarda çok çatışma yaşıyorum. Ailem dini benden daha çok yaşıyor, yaşamaya çalışıyor (Eren, Öğrenci, 22, Son Y Nesli).

Geçmiş nesil algısı, cari olan nesil algısı anlamına gelir. Bu anlamda Y nesli, dinin sosyal bilgi düzeyinin ürettiği bakış açısından ziyade kuralların işlevleri temelinde bakış açısı geliştirirler. Önceki nesil algısında şekilcilik kavramı yeni neslin bakış açısının çerçevesini ve sorun alanını ön plana çıkartmaktadır. Dindar aileye mensup son Y neslinden tarih bölümü öğrencisi Nisa, babasıyla yaşadığı problemleri ve bu sorunları aşma yöntemini *sorgulamıyorsan elindeki nimetin kıymetini bilmiyorsun* diye açıklar:

Ailem ilk başlarda tamamen şekilciydi. Hatırlıyorum, *babamın başını kapatmadan bu evden çıkmazsın* dediğini. Ben istemiyordum dedim. Çünkü bunun ne demek olduğunu bilmiyorsun. Bana göre Allah istemeden yapıyorsam, Allah rızası gözetmeden yapıyorsam hiçbir değeri kalmaz. Daha sonraları evet dedim... *Sorgulamıyorsan elindeki nimetin kıymetini bilmiyorsun* (Nisa, Öğrenci-Tarih, 21, Son Y Nesli).

Dindar orta sınıf aileye mensup felsefe öğrencisi Nurşen, karşılaştığı sorunları *tutarlılık* kavramıyla şöyle açıklar:

Ben özellikle davranışlarımın ve düşüncelerimin uyumlu olmasına aşırı derecede çok dikkat ederim. Yalan söylemek kötüdür diyor ama davranışlarında görmüyorum. Mesela benim ailem gelenekçi olmalarından dolayı bana kızım kapansaydın diyorlar. Allah, kitap gibi konularda ailemle çok rahat konuşuruz ve yanlarında namaz kılmın yeter. Çünkü şekilciler. Doğrusu felsefe okumuş olmamdan dolayı dışlanıyorum. Çok

çekiyorum o konuda. Ama din boyutuna baktığımızda kendi kriterleri ve kuralları olan bir insanım. Bu prensiplerimi aşmam mesela. Açık olabilirim ama mini etek, şort gibi kıyafetleri giymem. Bu konuda kendimi belirli bir noktaya kadar sınırlarım (Nurşen, Felsefe Öğrencisi, 23, Son Y Nesli).

Son Y nesli bireysel din söyleminde kuralları bireysellikten hareketle açıklama özelliği vardır. Dinin bireysel inşasının ötesinde bireysel din inşasına evrilen bu yaklaşım tarzında, kültürel ve sosyal sermayeler farklılaşma alanları üretebilmektedirler. X nesli kendi kültürel ve sosyal sermayelerine sembolik anlamlar yükleyerek aidiyetleri kimliksel söyleme dönüştürmekte; son Y nesli ise, aidiyetleri sorgulayarak ve *benleştirerek* kültürel ve sosyal sermayeyi tartışma alanına açmaktadır. Başörtüsü, kadının toplumsal konumlanması, sosyal örgütlenmede farklılaşmalar, mekân ve zamanın ürettiği pratikler ve düşünme biçimleri, kadın ve erkek ilişkisine yüklenen anlamların sembolik dönüşümü gibi sosyo-kültürel farklılaşmalar, nesil karşılaştırmasında toplumsal cinsiyetin özel konumuna işaret etmektedir.

Çocuk gelişimi öğrencisi son Y neslinden Sema, ailesiyle yaşadığı sorunu, *hani sizin zamanınızdaydı o mesele şeklinde olur ya* diye kavramsallaştırmaktadır:

Şu anki hayat felsefem: Her şeyi Allah rızası için yapmaya çalışıyorum. *Yaptığım şey Allah'ın istediği şey mi tam emin değilim...* Biri bir şey isterse Allah rızası için; beni rahatsız edecek bir şey olsa bile Allah rızası olduğu için katlanıyorum. Ailem de geleneksel yönde hareket eden insanlar var... Anne babamın benimle çatışmaları biraz şekilcilik üzerinden. Hani (o) mesele sizin zamanınızda öyleydi olur ya, o şekilde bayağı çatışmalar yaşıyoruz. Onlar gelenekselci oldukları için bayağı müdahale ediyor (Halime, Öğrenci, 22, Son Y Nesli).

Bauman, akışkan modernitede insanın örüntü arayışının ve sorumluluğunun bireyde olduğunu belirtir. Toplumsal bir aradalığın makro düzeyden mikro düzeye indiği akışkan modernitede bireyin yaşadığı, modernitenin bireyselleşmiş, özelleştirilmiş bir versiyonudur; örüntü oluşturma yükü ve başarısızlığın sorumluluğu büyük ölçüde bireyin omuzlarındadır.²⁴ Dinî kuralların ve geleneksel uygulamalarının ürettiği

²⁴ Zygmunt Bauman, *Akışkan Modernite*, çev. Sinan Okan Çavuş, (İstanbul: Can Yayınları, 2017), 32.

algıyı söylemsel düzeyde de olsa temsil eden X nesli, var olan örüntüye uymak ve onu keşfetmek ister. Son Y nesli ise, geleneksel dinî kuralları, dinsel bireyselleştirmeye yani akışkan bir moderniteyle anlamak ve buradan örüntü oluşturmayı arzular. *Dinî kuralların sorgulanmadan nimet olamayacağını, açık da olsam tutarlılık gereği mini şort, mini etek giymem ve her şeyi Allah için yapıyorum ama yaptığım şey Allah'ın istediği şey mi tam emin değilim* gibi geçmiş nesille irtibatlı dinî söylemleri, son Y neslinin dinsel örüntü gayretleri olarak görülebilir. Geçmiş nesil algısında “Anne babamın dindarlıklarını beğeniyorum veya anne babam çok şekilciler dolayısıyla çatışıyoruz.” yorumlarının yoğunluğu nesil algısının neslin problemlerini yansıtmının yanında sorunların çözümünü de zorlaştıran söylem olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.3. Dindar Orta Sınıf X Neslinde Yeni Nesil Algısı: Narkozlular, Anlamalıyız, İdealden Uzaklar, Maalesef Bilinçli Değiller

Tarihin her döneminde yeni nesil ve endişe ilişkisi yaşanmıştır. Bauman, eski ve yeni kuşaklar arası karşılıklı anlayışsızlık ve ona eşlik eden çift taraflı kuşkuculuğun eskiden beri var olduğunu söyler. Nesiller arası kuşku, yaşam koşullarının durmaksızın derinden ve hızlı değiştiği modern çağda daha da derinleşmiştir. Yüzyıllardır süregelen sonsuz tekrarın ve ağır değişimlerin tam aksine, modern zamanların karakteristiği olan değişimin aşırı yüksek temposu, değişen şeylerin ve bir daha asla eskisi gibi olmayacak şeylerin bir insanın ömrüne sığacak sürede bizzat yaşanmasını ve görülmesini sağlamıştır.²⁵ Değişimin hızı, “yeni nesil bozuluyor veya kötü nesil geliyor” söylemini endişeden korkuya dönüştürdüğü gözlemlenmektedir. Nesiller arası farklılaşmanın çatışma eşiği, *kötü nesil geliyor* klişesinin dışında (ki, bu söylem, tarihin her döneminde bir sonraki nesil için kullanılmıştır) sosyo-kültürel şartları eşitleme çabasında veya bir neslin kendi ayırıcı özelliğini vurgulamasından da kaynaklanmaktadır. Nesiller arası aktarımın ve farklılaşmaya karşı direncin güçlü olduğu din/dindarlıkta ise bu çatışma, sadece şartların değişimiyle açıklanan yorumlarla kalmayıp itikâdi söylemlere kadar götürülür.

Dindar orta sınıf X neslinin önceki nesil algısında *kullanılan safi Müslüman, bilinç, şuur, bilgiden yoksun, sadece pratik* gibi kavramlar geleneksel dindarlık ve kimliksel tanımlamalardır. Bir sonraki nesil algısını yoğun kimliksel tonlarla vurgulayan X neslinden iş insanı Celil Bey, yeni nesil algısını *narkozlaşma* kavramıyla ifade etmektedir:

²⁵ Bauman, *Yaşam Sanatı*, 99-100;

(Yeni nesilde) çok büyük bir yıkım var. Gençliğimiz narkozlanmış, uyuşturulmuş. Bundan sonra bizim bu imanları kurtarma durumumuz çok daha zor olacak. Müslümanlığın bütün değerlerini yitirmişler. Başını örtüyor. Bir bakıyorsun pardösü de var, kot var fakat kot yırtık. Sen Müslüman değil misin? Çok güzel örtünmüş güya. Artık tamamen öyle bir yapıya bürünmüşüz ki, akıllara durgunluk. İslam farklı bir yapıya doğru gitmiş (Cecil, İş Adamı, 50, Lise, X Nesli).

1970-80 yıllarının sosyo-kültürel atmosferi, X neslinin siyasal söylemiyle birleştğinde yeni nesil algısı *kötü nesil geliyor* klişesine dönüşebilmektedir. Bourdieu ekonomik, kültürel, sosyal ve sembolik olmak üzere dört tür sermayeden bahseder. Ekonomik sermaye para ve diğer maddi değerlerce belirlenirken, kültürel sermaye toplumsal anlamı olan ama ekonomik olmayan değerdir. Davranış biçimleri, kullanılan dil, dinî bilgi, sahip olunan diploma veya sanat eserleri gibi unsurlar, bedenselleşmiş, nesneleşmiş veya kurumsallaşmış olarak kategorize edilebilecek kültürel sermaye biçimleridir. Üçüncü sermaye tipi olan sosyal sermaye iş çevreleri, kulüpleri ya da cemaatler gibi içinde bulunan sosyal ağlardan oluşur. Dördüncü sermaye türü olan sembolik sermaye ise nesiller bağlamında daha özel bir önem kazanır. Çünkü sembolik sermaye diğer sermaye türlerinden herhangi birinin algı kategorileriyle kavrandığında büründüğü biçim olarak sermaye hiyerarşisini değiştirme stratejileri açısından kritik bir noktada bulunmaktadır. Bir diğer ifadeyle sembolik sermayenin diğer sermaye türlerinin fetişleşmesi ve hiyerarşik sunumuyla dolaşıma giren *sosyal bir güç* olduğu söylenebilir.²⁶ Bourdieu'ya göre sanatsal beğenilerden, giyim tarzlarına, yeme-içme alışkanlıklarından dine, bilime, felsefeye, hatta bizatihi dile kadar bütün kültürel simgeler ve pratikler çıkarları somutlaştırmakta ve toplumsal ayrımları pekiştirme işlevi görmektedir.²⁷

Dindar bir alanda edinilen dönemsel sermayeler, farklı sınıfsallıkta iktidar mücadelesi için davranış kalıbı ve yatınlıklar sistemi üretirken nesil bağlamında farklılaşmaya da imkân sunmaktadır ama bu farklılaşmanın

²⁶ Pierre Bourdieu-Loic Wacquant, *Düşünsel Bir Antropoloji İçin Cevaplar*, çev. Nazlı Ökten, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2011), 82-84; Ali Murat Yel, "Bourdieu ve Din Alanı: Sermaye, İktidar, Modernlik", der. Güney Çeğin vd., *Ocak ve Zanaat Pierre Bourdieu Derlemesi*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2007), 570; Büke Koyuncu, *Benim Milletim*. (İstanbul: İletişim Yayınları, 2014), 3, 29-30; Emrah Göker. "Ekonomik İndirgemeci mi Dediniz?", der. Güney Çeğin vd., *Ocak ve Zanaat Pierre Bourdieu Derlemesi*. (İstanbul: İletişim Yayınları, 2007), 284.

²⁷ David Swartz. *Kültür ve İktidar: Pierre Bourdieu'nün Sosyolojisi*. çev. Elçin Gen, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2011), 18.

çatışmaya evrilmesi ise nesillerin edindiği sermayeyi ideolojik bir kalıp içinde ve hiyerarşik sunumla ön plana çıkartmasında yatmaktadır. Bu anlamda X neslinin kültürel ve sosyal sermayelerini, toplumsal ve kimliksel talebi barındıran hiyerarşik simgesel sermaye söylemlerine dönüştürmeleri, bir dindar orta sınıf sendromu olarak da yorumlanabilir. Yaşadığı sosyo-kültürel ve soğuk savaş dönemlerinin şartlarının aynısını yeni nesilden beklemek ve kendi anladığı dinsel kimlik içerisinde onların hayatlarına da uyarlanmasını istemek, anakronik bir talep olarak yorumlanabilir.

X neslinden esnaf Serhat Bey, kendisiyle çocuklarını kıyaslayarak yeni neslin dinden uzaklaştığını belirtmekte:

Maalesef gençler gittikçe dinden uzaklaşıyor. Çocuklarım henüz benden dindar değil ama kızımın hafızlık yapması beni bu noktada umutlandırıyor. Küçük oğlum İmam Hatip orta sonda, ondan da ümitliyim. Çok şükür ikisi de namazlarını kılıyor. Ama büyük oğlum üniversiteye gittikten sonra dinî hayattan uzaklaştı (Serhat, Esnaf, 45, Lisans, X Nesli).

Yeni nesil algısı, en temelde bir kıyasın kavramsallaştırmasıdır. Ama bu kavramsallaştırmada kullanılan üslup, *tanımlama* söylemi içerdiği zaman yeni neslin gerçekliği, tanım yapanın algısı için araçsallaştırılmaktadır. X neslinden ev hanımı Hatice Hanım, bizim gençler dediği yeni nesil algısını *bilinç*, *şuur* gibi önceki nesil algısı argümanlarıyla kavramsallaştırmaktadır:

Gençlerde dine eğilim de var. Benim gördüğüm kadarı ile çocuklardaki, özellikle bizim gençlerdeki tehlike şu: İçi boş bir kalıp içerisinde bakılıyor. Dış görünüşünde bir tesettür var. Ama İslami bilgi ve tesettürün vermiş olduğu şuur yok. Yani bizden taraf olan gençlerde çok *bilinç* olduğunu düşünmüyorum (Hatice, Ev Hanımı, 43, Ortaokul, X Nesli).

X nesli, dindar orta sınıfta kurucu misyonu olan bir nesil olarak ifade edilebilir. Çünkü yaşadıkları dönem, kimliksel mücadelenin olduğu bir dönemdir. X nesli, nesil karşılaştırmasındaki paradigmat hâkimiyetini yaş faktöründen çok dönemin sosyo-kültürel sürecinden kazanmıştır. Bu minvalde önceki ve yeni nesil algısında kullandıkları kavramlar hem benzerlik oluşturmakta hem de toplumsal ve kimliksel simgeler içermektedir. Müslümanlıktan İslami bilince, geleneksel dindarlıktan kitabi ve metinsel dindarlığa dönüşen dinî/dinsel söylem, 1970-80 sonrası toplumsallığı temsil

etmektedir. Diğer taraftan X nesli, bugün toplumun yönetici elitlerini oluşturmaktadır. Aynı zamanda ülkenin geçirdiği şartlardan edindikleri tecrübeleri ve ülke yönetiminde üstlendikleri sorumlulukları, kendilerine yönelik misyonel tanımlara sevk ettikleri gözükmektedir.

X neslinden avukat Sami Bey, kendi nesillerini sürekli toplumu kurtaracak nesil diye idealize edildiğini belirterek bilgilerinin tam oturmaması ve gelişen şartlar dolayısıyla bu idealin sorunlarından bahsetmekte:

Bilgilerimizin çok sağlam oturmadığı kanaatindeyim. İslami kaygıyı ve İslam'ı dert edinen grup sayısı azınlıkta idi. Eskiden herkeste bir idealizm vardı. Şimdi doygunluk veya yaşanan 20-30 yıllık İslami kesime sürekli yapılan bombardımandan dolayı bir geri çekilme var. Ya da benim çektiğim, bedelini ödemediğim sıkıntıyı çocuğum çekmesin diye İmam Hatibe gönderilmeyen nesiller var... Özlenen neslin, ütopya olarak kaldığını ve çok yorumlayamadığımızı düşünüyorum. (Sami, Avukat, 46, Lisans, X Nesli).

1970-1980 yılları İslamcılık söyleminde İslami gençlik, dinamizmi ve geleceğin ahlaklı mimarını temsil etmekteydi. Geleneğin verili yapılar, asılla yani metinle (Kur'an) ve sahabe örneğiyle sorgulanmaya başlanırken; örneklikler romantik bir dil ve üslupla İslami dergilerde işlendi. Geçmişin yer yer mitsel üretimi, toplumsal ve kimlikli taleplerin sorumluluğunu gelecek-özlenen neslin omuzlarına yükledi. Özlenen neslin bu siyasal üretimi, felsefi, edebi içerikli okumalar ve dinin geleneksel sosyal örgütlenmesini eleştirme üzerine oturtulmuştu. X neslinin dışlanmışlık duygusundan geliştirilen öyküsel kimlikleri; yine özlenen/ideal/gelecek nesil söyleminin olduğu dönemdeki içeriğinin topluma rağmenliği ve şekilselliği, bir itiraf olmakla birlikte yeni nesil algısında yine bir talebin konusu olarak sunulabilmektedir.

X neslinden Doktor Hamza Bey, (Beklediğimiz ideal nesil) olmadı ama ümidimiz var... (İdeal nesil) tam çöktü diyemem... Bizim nesilde pratik veya yaşam tarzı olarak bunu ortaya koyabilen çıkmadı. Gelinek mevkiler ve makamlar, sahip olunan imkanlar kişileri çok etkiliyor (Hamza, Doktor, Lisans, 48, X nesli).

İdealistlik kavramının muhalif ve iktidar süreçlerindeki farklılaşması, sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel zeminin X neslinin inşa ettiği kavramsal dönüşüme (ya da kavramsal çözülmeye) neden olduğu gözlemlenmektedir.

Geçmişte başarılı olamama sebeplerini, yeni ideallere ve İmam Hatip gibi kurumsallıklara bağlayarak yeni *tanımlar* oluşturulmakta ve X nesli misyonel söyleminin kavramsal çerçevesi çizilmeye çalışılmaktadır.

X neslinden bürokrat Ali Bey, kendi dönemlerine kıyasla yeni nesli seçeneklerin fazlalığı dolayısıyla daha şansız bulmakta:

Bizim önümüzde seçenekler azdı. Şimdiki gençler biraz şanssız. Yani biz onların sınavı ile sınav olmadık. Kolaydı bizim sınavımız. Beş tane sorudan ibaretti. Şimdi yüz tane soru var. Bu yüzden çok şanssız görüyorum. Ortam çok kötü (Ali, Bürokrat, Y. Lisans, X Nesli).

Önceki nesil algısında olduğu gibi X neslinin yeni nesil algısı da her neslin diğer nesli değerlendirirken kendi döneminin zihniyetinden konuya bakmasına örnek olarak görülebilir. X nesli, yeni nesil algısında da yaşadıkları sosyo-kültürel atmosferden hareketle *bilinç, şuur, öncü, ideal* gibi kavramsallaştırmalar yapmaktadır. Hızlı değişimlere karşı güvenli limanlar üretme anlamında bu kavramlar, alternatiflikler içeren kültürel ve sosyal sermaye kavramlarıdır. Bir anlama gayreti olarak kullanıldığında bu kavramlar yeni nesil algısının zihinsel haritasını verir. Ama X nesli kültürel ve sosyal sermayelerden simgeselliğe dönüşmesiyle bu kavramlar, kimliksel talebin ve yeniden üretmenin mitsel kodları olabilmektedir.

2.4. Geçiş Dönemi X-Y Neslinde Yeni Nesil Algısı: Eyvah Kötü Nesil Geliyor!

X neslinin özlenen/ideal nesil söyleminin muhatapları olan geçiş dönemi X-Y neslinin yeni nesil algısını, bir önceki neslin toplumsal ve kimliksel talepler içeren ve son Y neslinin bireysel dünyalarının bir parçası olarak sunulan yeni nesil algısından ziyade içerikten ve cari olan sonuçlardan geliştirdiklerine şahit olunmuştur. Geçiş dönemi X-Y nesli, yeni neslin var olan durumunu kabullenerek anlama gayreti güden yorumlara yer vermektedirler. Bu anlamda geçiş dönemi X neslinden akademisyen Beyza Hanım, yeni nesli iktidar süreciyle de ilişkilendirip şunları söylemekte:

Bana kalırsa öze ve değerlere dönüş yaşanıyor. Bunda iktidarın çeşitli medya enstrümanlarını o yolda kullanmasının da payı var. Ancak gençlerin dindarlık anlayışı bizimkinden farklı. *Onlar daha esnetilmiş bir dini kurgulayıp yaşıyor.* Evet, kurgulayıp, diyorum çünkü referansları Kur'an değil. Medya ya da çeşitli tarikat ve cemaatlerin hocala-

rına bağlılar (Beyza, Akademisyen, 37, Doktora, Geçiş Dönemi X).

X neslinin kültürel ve sosyal sermayelerini kimliksel talebe dönüştüren söylemlerden ziyade geçiş dönemi X-Y nesli, geçerli olan durumu üst başlıkta kavramsallaştırdıktan sonra içeriğe ilişkin analize geçmektedirler. Yani yeni nesil algılarında elle tutulur sorunlara eğilmeye başlanmıştır. Bu anlamda geçiş dönemi X-Y neslinin olayın içeriğinde hareketle geliştirdiği okuma tipi nesiller arası düşünme yöntemini de göstermektedir. Yeni neslin gittikçe ve görünürde dindarlaştığını ama içerik itibarıyla olumlu veya olumsuz olduklarını tartışmaya açmak, bu nesil özelinde gelişen yeni nesil algısı söylemi olarak adlandırılabilir. Geçiş dönemi Y neslinden öğretmen Yavuz Bey de aynı yöntemle yeni nesil algısını şu şekilde açıklamaktadır:

Benim dindarlık ölçüleri, şekilcilikten ziyade Kur'an-ı Kerim'in özü olmalı. Bilinç açısından bizlerin bir önceki nesle göre daha iyi olduğumuzu düşünüyorum. Bizden sonraki nesil ise, bizim dönemimizdeki gibi eylemlerde bulunmasından ziyade daha analizci daha akılcı ve sorgulayıcı olacaklarını düşünüyorum. Bizden sonra gelecek olan nesil düşün mevlit gibi davetlerde yoğun olarak görünmeyeceklerdir. Yani 1980 ve 2000 arasında doğmuş olan nesil, olaylara daha analizci ve sorgulayıcı bakarken 2000'den sonraki gelecek olan nesil ise, olaylara daha sorgulayıcı ve şüpheli bakacaktır (Yavuz, Öğretmen, 35, Lisans, Geçiş Dönemi Y Nesli).

Geçiş nesli, idealize etme anlamında bir önceki nesilden *bilinç, şuur* gibi kavramları, yeni nesil algısında kullansa da çok yoğun bir kimliksel ve toplumsal talep içermemesi nedeniyle onlardan ayrılmaktadır çünkü bu nesilde analiz, yorumun merkezindedir.

Avukat Sena Hanım, yeni nesil algısında gençleri içeriğinden hareketle şu şekilde eleştirmektedir:

(Yeni nesil) dindarlaşıyor gibi gözüküp ama dinden uzaklaşıyorlar bence. Belirtisi ise, dindarlık, tesettür ve bazı (dinî) karineleri yanlış anlıyorlar. Oysa bize Kur'anın anlattığı bu değil. Gençler eşarp örtmekle dindarım diyor. Onun yükünü kaldırmak başka bir şey. Ama gençleri ibadet konusunda yargılamam, çünkü gençler, dindarlığı

çok farklı algılıyorlar. Zaten bizim din anlayışımızda da baskı yoktur (Sena, Avukat, 33, Lisans, Geçiş Dönemi Y).

Yeni nesil algısında şekil ve ibadet kriteri, çok belirleyici bir nesil farklılaşması kriteri olarak görülmemektedir. Bu anlamda sadece ibadet etmekle dindarlaşılamadığını belirten geçiş dönemi X neslinden maliyeci Akif Bey, X nesline yaslanan bir itiraf söylemiyle şöyle demektedir:

Ben gençlerin dindarlaştığını düşünüyorum. Görünürde bir dindarlaşma var; başörtülülerin artması, İmam Hatiplilerin bir yerlerde görünüyormuş olması. Bizim dönemdeki şuurun samimiyetin şimdi olmadığı düşüncesindeyim. Bunun birkaç sebebi var: 28 Şubat'ı yaşamış, örselenmiş ve ötekileştirilmiş insanlar, bir yerlere gelebilmek için kendilerine alan açmak adına söylemlerinde değişikliğe gittiler. Demokrat, muhafazakâr diye yeni kavramlar ve söylemler geliştirdiler. Bu kavramlar yeni nesilde bir algı oluşturdu ki, şu anda gençler başörtüsüne özgürlükle bir mini etekliye özgürlüğü aynı kategoriye koyuyorlar. Ama şu anda kamusal alanda başörtünün gözükmemesi, bu işi başardık noktasına getirdi. Bir kadının kamusal alanda erkeklerle çalışmasını sorgulamadık biz (Akif, Maliyeci, 37, Lisans, Geçiş Dönemi X Nesli).

Görünürde dindarlaşma, dindarlar ama farklı dindarlık, sorgulayıcı-şüpheli ve başörtüsüne özgürlükle mini eteğe özgürlüğü eşitleyen gibi içerik söylemleri, geçiş dönemi X-Y neslinin analizci yeni nesil algısı tanımlamalarını ifade etmektedir. Yeni nesil algısındaki içerikten hareketle olumlama ve eleştirme cümlelerinin aynı anda kullanılması, esnek ve belirli noktalarda anlaşma içeren geçiş dönemi sosyo-kültürel sermayenin ürünü fikirler olarak değerlendirilebilir. Bu anlamda geçiş dönemindeki yeni nesil algısının nesiller arası farklılaşmayı anlamaya daha uygun bir söylem olduğu düşünülebilir.

2.5. Son Y Neslinde Yeni Nesil Algısı

Doğumları 1986-2000 yıllarına denk gelen son Y neslinin Z nesli için *Eyvah! Kötü Nesil Geliyor* söylemini kullanıyor olması, bu klişeliğe ironi katmaktadır. Kendileri zaten yeni nesli temsil eden bir neslin, yeni nesil algısının tarihi bir söylem içermesi hem ironikliğe hem de bu algının nesilleri birleştiren bir söylem olmasına delil gösterilebilir.

18 yaşındaki son Y neslinden Öğrenci Burcu, *maalesef (yeni nesil) gittikçe dinden uzaklaşıyor* derken 23 yaşındaki İlahiyat öğrencisi Şule de benzer bir ifade kullanır: *Günümüzde ne yazık ki yeni nesil dinden uzaklaşıyorlar*. Yine 22 yaşındaki iktisat öğrencisi Yasemin ise, *gençler dinden uzaklaşıyor, içkiye olan kumara olan eğilim daha da artıyor, zina ve haram açık açık gözler önünde yapılıyor* ifadesini kullanmakta (Yasemin, Öğrenci-İktisat, 22, Son Y Nesli). Yine 20 yaşındaki Esra, *çocuklar gittikçe dinden uzaklaştıklarını belirttikten sonra kıyas anlamında çocukların kendilerinden daha kötü ve her yönden şikâyetçi olduğunu belirtmekte* (Esra, Öğrenci, 20, Son Y Nesli).

Son Y neslinde her türlü konu bir ifade tarzı olarak sunulabilir. Geçmişle ve gelecekle ilgili konular, ancak kendini tanımlamanın aracı olarak anlamlı ve kıymetlidir. Yeni neslin din algısı başlığı, bir sonraki nesille kıyaslanırken tecrübelerden (kültürel-sosyal sermayelerden değil) hareket edilmektedirler. Son Y neslinden sağlık hizmetleri öğrencisi Esmâ, ablası, yeğeni ve kendisini, *atarlanma* kavramıyla kıyaslamakta ve şunları söylemekte:

Benim ablasım ile çok büyük yaş farkı var. Ben kendim ile ablasımı kıyas yaptığımda ablasım daha dikkat ediyorlar. Yani daha dindarlar. Sosyal medyayı daha dikkatli kullanıyorlar. Benim birinci sınıfa giden yeğenim var. Atar yapıyor. Ben ergenlik geçirdim o kadar atar yapmadım (Esmâ, Öğrenci-Sağlık Hizmetleri, 22, Son Y Nesli).

Sosyal medya Y neslinde çok belirleyici bir unsurdur. Zaten çalışma yaptığımız kişilerden son Y neslinden herkesin sosyal medya hesabı bulunmaktadır. Sosyal medyayla insanlar artık yeni bir dil ve yeni bir dindarlık kriteri kazanmış durumdadır. Esmâ, önceki nesil algısında onların dindarlığını sosyal medya hesabını kullanma pratiğiyle açıklarken; yine iktisat öğrencisi Gül yeni nesilden korktuğunu şu şekilde dile getirmektedir:

(Yeni Nesilde) Allah'ın emri mi? Kuran'da geçiyor mu? Pek bilgileri yok. Çevremizde belki bizden öncekiler daha muhafazakâr olabilir. Ama şimdi küçük çocukların elinde bile görüyorsunuz akıllı telefon var. Yeni nesilden korkuyorum evet (Gül, Öğrenci-İktisat, 22, Son Y Nesli).

Yeni nesil algısı, nesiller arasında korku temelinden bir ortak alan da oluşturmaktadır. Her ne kadar bir neslin, sonraki nesil algısında kendi gerçeklikleri yatsa da bazı söylemler, nesilleri de aşan bir klişeliği barındırır. Bu klişe söylemlerin tarihsel gerçekliği olmakla birlikte tarihleri de aşan bir ön yargı boyutu vardır. Özellikle genç nesillerin kimlik oluşum döneminde kardeşleriyle yaşadıkları sorunlar, sonraki nesil algısında belirleyici bir rol oynar.

Kendisini dindar olarak tanımlayan ve annesi Budist olan Amerika doğumlu son Y neslinden öğrenci Elif, kökenine ve durumuna ilişkin bu gerçeklikten hareketle yeni nesil algısını şöyle dile getirmektedir:

(Yeni nesil) gerçekten kötüye gidiyor ve insanlar yabancılara özeniyor. Ben Amerikalıyım ve orada doğduğum için insan ister istemez bir şekilde ilgi duyuyorum. Ama Türkiye'de doğanlar da daha çok Türklük olması gerekirken yurtdışına heves ediyorlar. Onların giyinişlerine, konuşma tarzlarına ve kıyafetlerine olsun bir özenti var. Ben bunları uygun bulmuyorum (Elif, İngilizce Öğretmenliği Öğrencisi, 20, Son Y Nesli).

Elif'in yaşadığı sosyal gerçeklik ve ürettiği yeni nesil algısı, her ne kadar *eyvah yeni nesil geliyor* söylemini çağrışırsa da daha temelde yeni neslin düşünce dünyasının sosyo-kültürel atmosferini göstermektedir. Son Y nesli, kendilerini merkeze alarak bir önceki neslin var olan şikâyetlerinin bir gün değişeceğini, bunun bir *döngüsellik* olduğunu ve yeni neslin de bu süreçten geçeceğini belirten son Y neslinden felsefe öğrencisi Nurşen, yaşadığı yurt tecrübesi örneğinden konuyu şöyle açıklamakta:

Gelecek nesil konusunda bir *döngüsel-lik* olduğunu düşünüyorum. Bizden öncekiler de kendinden öncekilere belki demişlerdir: *Aaa bu yeni nesil çok kötü veya iyice kötü olmaya başladı* diye. Ben 60 kişilik 50 tanesi birinci sınıf olan bir yurttan kalıyorum. Görüyorum ya, biz de 18 yaşına geldik, biz böyle değildik diyorum. Bu bir döngüsellik bence. Bu böyle dönüp gidecek (Nurşen, Felsefe-Öğrencisi, 23, Son Y Nesli).

Her ne kadar nesiller arası farklılaşma değişen sosyo-kültürel süreçlerle irtibatlandırılrsa da en nihayetinde bütün nesil aralıkları ortak hafızadan beslenmektedir. Yine teknolojik değişimlerin hızı bu farklılaşmayı derinleştirmekle birlikte sosyal medya gibi ortak platformlar yoluyla daraltabilmektedir. *Nesil algısından* bağımsızlaştığı zaman ise konu, kullanılan dilin dönemsel söylemlerinin dışında bu ortak hafızadan beslendiği görülebilmektedir.

Sonuç

Dindar orta sınıf X nesli, nesiller özelinde hem yaşlarından hem de yaşadıkları süreçlerden dolayı, misyonel içeriğe sahip yorumlar yapmışlardır. Eski ve yeni nesil algısında kullandıkları *bilinç, şuur, öncü, ideal* gibi kavramlar, bu neslin misyonel kavramları olarak değerlendirilebilir. X nesli bu misyonel kavramları ise, kültürel ve sosyal sermayelerinin simgesel sermaye sunumlarından çıkarmaktadırlar ki nesiller özelinde farklılaşmanın çatışma eşiği bu tarz yaklaşımdan kaynaklanmaktadır. Bu eşiği anlatan kavramsal tip ise, *tanımlama* ve *anlama* kavramlarıdır. Yeni nesil algısında kullanılan *tanımlama* perspektifi, koşullarının ürettiği sermayeden hareketle bütün şartları eşitleme gayretini üretirken, özlenen/ideal nesil gibi perspektiflerin ütopyik kaldığı itirafı ise *anlama* perspektifine dayanmaktadır. Kendi içinde çok farklı ve ince ayrımları olmakla birlikte X neslinin yeni nesil algısı, diğer konularda da olduğu gibi toplumsal ve kimliksel söylemler içermektedir. Yapılan itiraflar, dönemlerin zorluğuna ve bilgilerin içeriğine indirgenmekle birlikte İmam Hatip, Diyanet gibi kurumlar özelinde yeniden şekilleneceği beklentisi vardır.

Geçiş dönemi X-Y nesli ise, *görünürde dindarlaşma, dindarlar ama farklı dindarlık, sorgulayıcı-şüpheli, başörtüsüne özgürlükle mini eteğe özgürlüğü eşitleyen dindarlık* gibi geçiş dönemi söylemiyle eklektik ve içerikten hareketle yeni nesil algısını kavramsallaştırmaktadırlar. Nesiller arası köprü vazifesi bu geçiş dönemi nesle aittir. Geçiş dönemi X-Y neslinin eski ve yeni nesil söylemi, nesiller arası farklılaşmayı en makul seviyeye çekme özelliği taşıyan

söylemler olduğu ifade edilebilir. Son Y neslinin *dinî kuralların sorgulanmadan nimet olamayacağını, açık da olsam tutarlılık gereği mini şort-mini etek giymem ve her şeyi Allah için yapıyorum ama yaptığım şey Allah'ın istediği şey mi tam emin değilim* gibi bir farklılaşma dinamiğinden hareketle ürettikleri eski nesil algısı, farklılaşmanın çatışma eşiğine dayanan boyutunu ifade ederken, yeni nesil algısında sadece yeni nesil bozuldu klişesini kullanması, Aristo'ya dayandırılan nesil algısı söyleminin zihinsel kodlarını vermektedir.

Farklılaşmanın kaçınılmazlığı zemininde okunan nesil tasnifleri göstermektedir ki her nesil aralığının kendine özgü normallikleri söz konusudur. Sosyolojik zeminde bu sosyo-kültürel süreçler insanların zihin dünyasını etkilemekte ve başkasıyla kurulan ilişkilerin zihinsel arka planını oluşturmaktadır. Esasında problemin kendisiyle problemin grupsal tanımlanmaları, tarihin her döneminde farklılaşmayı çatışmaya dönüştürme riskini üretmiştir. Nesil özelinde ise yeni ve geçmiş nesiller kaçınılmaz olarak sermaye türlerinin hiyerarşik sunumundan veya sermaye türlerini eşitleme kaygısından kurtulamayan bir iktidar söylemiyle ele alınmaktadır. Bu da göstermektedir ki nesil algısı sorunu nesiller özelinde ele alınan problemlerin arkasında yatan zihniyeti göstermenin yanında kadim bir sorun olarak da karşımıza çıkmaktadır.

Kaynakça

- Akpolat, Yıldız. *Neden Batıdan Kaçıyoruz, Neden Batıya Koşuyoruz*. İstanbul: Q-Metis Yayınları, 2003.
- Akşit, Bahattin vd. *Türkiye’de Dindarlık*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2012.
- Al-Azmeh, Aziz. *İslam’lar ve Modernite*. çev. Elçin Gen. İstanbul: İletişim Yayınları, 2003.
- Altuntuğ, Nevriye. “Kuşaktan Kuşağa Tüketim Olgusu ve Geleceğin Tüketici Profili”, *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 4/1 (2012), 203-212.
- Bauman, Zygmunt. *Akaşkan Modernite*. çev. Sinan Okan Çavuş, İstanbul: Can Yayınları, 2017.
- Bauman, Zygmunt. *Bireyselleşmiş Toplum*. çev. Yavuz Alagon. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2015.
- Bauman, Zygmunt. *Yaşam Sanatı*. çev. Akın Sarı, İstanbul: Versus Kitap, 2008.
- Bourdieu, Pierre -Wacquant, Loic. *Düşünimsel Bir Antropoloji İçin Cevaplar*. Çev. Nazlı Ökten. İstanbul: İletişim Yayınları, 2011.
- Chaney, David. *Yaşam Tarzları*. çev. İrem Kutluk. Ankara: Dost Kitabevi, 1996.
- Çabuklu, Yaşar. *Postmodern Toplumdan Kesitler*, İstanbul: Paloma Yayınevi, 2010.
- Edgell, Stephen. *Smuf*. çev. Didem Özyiğit. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 1998.
- Fulcher, James – Scoot, John. *Sociology*. England: Oxford University Press, 1999.
- Gasset, Ortega Y. *award a Philosophy of History*. New York: Wail-Ballou Press, 1941.
- Göker, Emrah. “Ekonomik İndirgemeci mi Dediniz?”, der. Güney Çeğin vd., *Ocak ve Zanaat Pierre Bourdieu Derlemesi*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2007.
- Göle, Nilüfer. *İslam’ın Yeni Kamusal Yüzleri*. İstanbul: Metis Yayınları, 2009.
- Göle, Nilüfer. *Melez Desenler İslam ve Modernlik Üzerine*. İstanbul: Metis Yayınları, 2002.
- Ke Zhang – Curtis J. Bonk, “Generational Learners ve e-Learning Technologies”, *Handbook of Research on Practices and Outcomes in e-Learning: Issues and Trends*. USA: IGI Global, 2010.
- Keleş, Hatice Necla. “Y Kuşağı Çalışanlarının Motivasyon Profillerinin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma”, *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*. 3/2 (Aralık 2011), 131.
- Koyuncu, Büke. *Benim Milletim*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2014.
- Mannheim, Karl. “The Problem Of Generations”, *Karl Mannheim: Essays*. ed. Paul Kecskemeti. Londra: Roudledge, 1952.
- Marshall, Gordon. *Sosyoloji Sözlüğü*. çev. Osman Akınhay ve Derya Kömürçü. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 1999.
- Odabaşı, Fatma. *Gençlerde Din ve Sivil İtaatsizlik*. İstanbul, Rağbet Yayınları, 2016.
- Özbolat, Abdullah. *Kapitalizme Eklemlenme: Dindar Orta Sınıfta Tüketim Kültürü*. Adana: Karahan Yayınları, 2015.
- Swartz, David. *Kültür ve İktidar: Pierre Bourdieu’nün Sosyolojisi*. çev. Elçin Gen. İstanbul: İletişim Yayınları, 2011.
- Twenge, Jean M. *Ben Nesli*, çev. Esra Öztürk. İstanbul: Kaktüs Yayınları, 2013.
- Ünvar, Kerem. “Siyasetin Üzerindeki Hayalet: Orta Sınıflar”, *Birikim Dergisi*. 260 (2010), 14-24.

- Weber, Max. *Social and Economic Organization*, New York: The Free Press, 1996.
- Weber, Max. *Sosyoloji Yazıları*, çev. Taha Parla. İstanbul: İletişim Yayınları, 2002.
- Yel, Ali Murat. "Bourdieu ve Din Alanı: Sermaye, İktidar, Modernlik". der. Güney Çeğin vd., *Ocak ve Zanaat Pierre Bourdieu Derlemesi*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2007.
- Yılmaz, Zehra. *Dışıl Dindarlık*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2015.
- Yiğit, Zühal. *X ve Y Kuşaklarının Örgütsel Tutumlar Açısından İncelenmesi ve Bir Örnek Olay*. İstanbul, Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010.

Ek. 1. Yarı Yapılandırılmış Mülakat Metni

Yaş:.... Cinsiyet:..... Meslek:..... Eğitim:.....

KATILIMCILARIN KİŞİSEL ÖZELLİKLERİ:

Öyküsel Kimlik: Bize kendinizden bahsedebilir misiniz? Dinsel ve kimliksel tanımlamalar. Aile yapısı, akıllı telefon kullanma ve sosyal medya hesabına sahip olma durumu.

Önceki nesil kavramını duyunca aklınıza gelen ilk ifade hangisidir?

Genel olarak değerlendirirseniz önceki neslin yaşam tarzları, din anlayışlarını nasıl buluyorsunuz?

Önceki nesillerle sizin içinde bulunduğunuz nesli kıyaslırsanız ne gibi ortak özellikler ve farklılıklar var?

Yeni/gelecek nesil kavramını duyunca aklınıza gelen ilk ifade hangisidir?

Genel olarak değerlendirirseniz yeni neslin yaşam tarzları, din anlayışlarını nasıl buluyorsunuz?

Din anlayışları, yaşam tarzları, sosyal ilişkileri gibi noktalardan hareketle yeni nesillerle sizin içinde bulunduğunuz nesli kıyaslır mısınız?

Yeni nesilden korkuyor musunuz?

